

“LA MORT DE RAMON LULL”, DE SALVADOR
GALMÉS I SANXO

(Nota introductòria i transcripció de Pere Rosselló i Bover)

NOTA INTRODUCTÒRIA

La mort de Ramon Lull és segurament l'últim text escrit per Salvador Galmés i Sanxo (1876-1951). El manuscrit no porta cap datació, però la gran dificultat de la lletra i una referència en unes notes adjuntes a un llibre publicat en 1949¹ ens permet de situar-lo cap a 1950 o àdhuc al mateix 1951, any en què Galmés morí. Potser es refereix a aquest mateix treball una carta de Galmés a Francesc Sureda i Blanes (1888-1955), datada a Sant Llorenç del Cardassar el 16 d'octubre de 1950,² en què parla d'un treball erudit sobre la qüestió del martiri de Ramon Lull, al qual es dedica des de fa quatre mesos amb grans dificultats motivades pel seu precari estat de salut. Pel que diu en aquesta carta, no pensava publicar-lo immediatament i, en tot cas, no creia que s'hagués de difondre més que en cercles especialitzats.

En realitat, *La mort de Ramon Lull* no és un simple article de caràcter biogràfic, com tants dels altres que escriví. Fins i tot pot considerar-se com una espècie de rectificació al que, potser amb massa vehemència, havia afirmat sobretot en els escrits més primerencs. La tesi segons la qual Lull no morí martiritzat ja era formulada a *Dinamisme*

¹ Es tracta del llibre d'Enrique-Manuel Pareja Fernández, *El manuscrito Iuliano Torcaz I, del Seminario de Canarias* (La Laguna de Tenerife: Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de La Laguna, 1949).

² Carta conservada a l'arxiu de l'Escola Lulhística de Mallorca, la d'última datació d'un conjunt d'onze.

de Ramon Lull³ (1935) i posteriorment ha estat represa per diversos investigadors amb uns arguments molt propers als de Galmés.⁴ Tal volta, encara que és poc probable, la redacció de *La mort de Ramon Lull* pot estar relacionada amb un treball del P. Salvà que pretenia demostrar que la data que tradicionalment s'ha donat de la mort de Lull (el 29 de juny de 1315) era la correcta.⁵ No seria d'estranyar que Galmés, en el cas que hagués conegut el projecte de Salvà, es preparàs a refutar els seus arguments, tal com ja havia fet uns anys abans a propòsit d'una altra tesi d'aquest autor.⁶

En *La mort de Ramon Lull* advertim una actitud científica molt madura: el seu únic propòsit és clarificar la qüestió i descobrir la veritat de la mort del Mestre. Pensa que no cal atribuir-li glòries falses, com la del martiri, ja que Lull té qualitats suficients per si sol. *La mort de Ramon Lull* ressegueix tots els documents històrics que li permeten provar la falsetat de la llegenda entorn de la mort del Mestre. Galmés arriba a la conclusió que Lull va morir a Mallorca a finals de 1315 (o a començaments de 1316) de mort natural, sense que cap indicati permeti parlar de martiri, la qual cosa és reforçada pel que en deia l'inquisidor Nicolau Eimeric (1320-1399). Addueix que la llegenda de la mort de Lull per lapidament a Bugia i del seu posterior trasllat a Mallorca en un vaixell genovès sorgeix al segle XV, segurament per l'afany dels seus seguidors i devots de donar proves que permetessin canonitzar-lo prest.

³ Aquí deia: "Anà a Bugia i fou alapidat? Morí dins mar a vista de Mallorca a conseqüència de les nafres, agombolat en una nau de genovesos? La tradició és bella i digna, però la història, freda com una llanceta, apar que la vulla esquinçar. Creim que tornà a Mallorca acompanyat de la fama, altrament ben justa, de saviesa i de santedat, amb l'auriola gloriosa de la sofrença martirial sostinguda per l'Amat dues vegades almenys, i potser renovada ara; però també retut físicament qui sap si malalt i tot, i que morí al gener següent [1316] en ple hivern de l'any, de l'pedat i del cor." Salvador Galmés, *Dinamisme de Ramon Lull* (Mallorca, 1935), pp. 54-55.

⁴ Vegeu sobretot: Miquel Batllori, "Certeses i dubtes en la biografia de Ramon Lull", *EL* 12 (1960), pp. 317-320; Armand Llinarès, *Raymond Lulle, philosophe de l'action* (París, 1964); Llorenç Pérez, "La muerte y el martirio de Ramón Lull", *Revista Balear* (Palma de Mallorca), núms. 14-15 (1969), pp. 15-17; i Sebastià Garcías Palou, "Sobre el origen de la supuesta leyenda martirial de Ramon Lull", *Scripta Theologica* (Navarra), vol. XVI/1-2 (1984), pp. 307-322. D'altres investigadors (J. N. Hillgarth, Antoni Bonner, Lola Badia, Jordi Gayà, etc.) constaten el misteri creat entorn de la seva mort. Molt pocs afirmen encara la veracitat de la llegenda. Certament, Galmés s'avançà alguns anys a la majoria dels investigadors.

⁵ Bartomeu Salvà, "La cronologia catalana en la Edad Media y la muerte del B. Ramon Lull", *Studia Monographica et Recensiones* 6 (Palma de Mallorca, 1951), pp. 31-69.

⁶ Em referesc a l'article de Salvador Galmés, "Ramon Lull no és l'autor del Llibre *Benedicta tu in mulieribus*", *Estudis Romànics* 1 (Barcelona, 1947-8), pp. 75-88. Aquest treball és un autèntic atac furibund contra les tesis i la dedicació al lullisme del P. Bartomeu Salvà.

El manuscrit de *La mort de Ramon Lull* és un esberrany. Tal volta Galmés no en féu cap original ni cap còpia autògrafa. De fet, àdhuc la redacció és poc acurada i l'estil és força àrid, cosa que no és gens pròpia del nostre escriptor. No crec que sigui compromès afirmar que, en aquest aspecte, és un treball inacabat. Galmés s'hauria preocupat de redactar les idees i les dades que posseïa, sense una atenció especial per la redacció definitiva del text. La lletra és molt difícil i tortuosa i palesa les dificultats del nostre autor per escriure, motivades per la manca de visió i pel tremolor de les mans. També s'hi troben molts d'errors d'escriptura (oblit d'algunes lletres, mots i signes de puntuació). Hi abunden els mots ratllats, els incisos i les correccions múltiples. Per això he intentat reconstruir el text tot seguint les indicacions i els signes que Galmés havia posat al seu esberrany. S'ha regularitzat l'ortografia i la puntuació, i la manca de mots o fragments (o la lectura insegura d'alguna paraula) s'indica mitjançant els claudàtors (signe que ell no emprà mai). Altres problemes de l'original (com l'existència de dues paraules sinònimes escrites una sobre l'altra, que permetria dues redaccions diferents) s'assenyalen en les notes a peu de pàgina.

El text prové del conjunt de manuscrits i llibres conservats pels hereus de Salvador Galmés a Sant Llorenç del Cardassar. Actualment pertany a l'escriptor manacorí Miquel A. Riera Nadal, que em va facilitar l'accés per fer-ne la transcripció, excepte uns fulls que hi manquen (els números 13 i els dos últims, 15 i 16, més uns altres dos de notes) que vaig localitzar en la biblioteca de Galmés a Sant Llorenç (en casa del seu nebot, el Sr. Miquel Rosselló). En total el text complet consta de 16 fulls (de 13,5 × 18,5 cms.), més els dos de notes, que en una cara porten un text imprès en castellà d'un ajuntament. Galmés n'aprofita el dors per escriure i fa afegitons als espais en blanc de l'anvers. En una carpeta del Club Card (en poder del Sr. Guillem Pont de Sant Llorenç), en què es conserven diversos materials de Salvador Galmés o relacionats amb ell, també hi ha una fotocòpia del text complet d'aquest article.

Pere ROSELLÓ I BOVER

Palma de Mallorca

LA MORT DE RAMON LULL

Tots els autors que se n'han ocupat, convenen que el gloriós Mestre passà d'aquest món en l'any 1315. Quant a la data precisa, al lloc i a l'ocasió de la mort des de primeria del XVIè. s. els lullistes accepten i concreten el dia 29 de juny, a Bugia a conseqüència de martiri cruent pres (partit) sofrit en el camp de Bugia per alapidament. De 40 anys ençà s'han publicat documents febaents que desmenten lliurement les tres afirmacions anteriors i en obsequi de la honestat històrica, cuidam estar obligats a restablir la veritat netejant de mentida un episodi tan interessant de la vida del Mestre qui no fretura de glòries que no té, car bé li basten i sobren les que té.

Examinem la triple qüestió.

1er. Dia 29 de juny de 1315. R. Lull no morí tal dia ni a Bugia ni a Tunis de [cap] a Cabrera ni a Mallorca.

En maig de 1314 escriví a Messina (Sicília) l'obreta *Civitate mundi* on, segons Wadding, Ramon manifesta el seu propòsit de transfretar a Moreria (*ap.* Pasqual, T. I. p. 322), cosa que després del concili de Vienne no tenia res d'estrany. Vist d'ací el viatge, Messina pot semblar un port d'escala per arribar a Tunis. El fet és que hi anà, potser reculant de Messina a Mallorca, cosa poc probable —malgrat el document de l'Arxiu del Regne de Mallorca, datat a 14 agost 1314, que no sabem on para i dubtam si ha existit mai— o bé aniria de Messina a Tunis directament i estalviant més de la meitat de camí. El cert és que hi era devers el mes d'octubre de 1314. D'allà estant escriví al comte-rei d'Aragó, Jaume II, i aquest, dia 4 novembre el recomanà (des de Lleida) al rei de Tunis: "...rey, fem vos saber que havem entès que en Ramon Luil, natural nostre, es en la vostra ciutat de Tuniç, en la qual li plau habitar e estar, on, rey, com nos conegem lo dit Ramon, que es hom bo e savi e de bona vida e el qual nos amam, pregam vos que vulats e us placia que l dit Ramon, per honor de nos criats e tingats recomanat en la vostra gracia, açò vos agraïrem molt".

Lliurà aquesta carta al destinatari (rei) amb encàrrec¹ de reforçar la demanda verbalment, "...el feel nostre en Johan Gil pintor, turcimany del molt alt e molt noble rey de Tuniç, i al dia següent (5 de novembre)

¹ A sobre, hi ha escrit "orde".

el comte-rei fa escriure a R.L. que en resposta a la carta d'ell "quam nobis noviter transmissistis" l'ha recomanant al rei de Tunis.

Vuit mesos després, R.L. seguia a Tunis, on escriví un *Liber qui est de Deo et de suis propriis qualitatibus* qui comença: *Incipit*: "Cum dominus cadi Tunisci sapientissimus comprobetur et magna sapiencia coninectare philosophie naturalis et divine sit eciam et existat, propter hac Raymundus compilat istum librum de philosophia naturali et divina cadi sapientissimo predicto. Et [...] probabimus in isto libro: Quod Deus est..."

Explicit: "Finivit Raymundus istum librum in civitate Tunici [...] iulii anno MCCCXX (sic) incarnationis domini nostri iesu christi."

Amb igual data hi escriu una *Ars consilii*. Abans de finir-la, potser devers el mes de juny, R.L. dona notícies seves al comte-rei amb intenció d'emprar el seu valiment, i Jaume II volent complaure'l, amb data de 5 d'agost de 1315 i de Barcelona estant, escriu al Guardià dels Menorets de Lleida que per lletra novellament rebuda de R.L. sap que disputant amb els sarraïns a Tunis "ubi presens est", ha compilat alguns llibres, entre ells l'esmentada *Ars consilii* "quam nunc facit", i que seria bona cosa traduir-los de romanç a llatí. A judici del Mestre, és persona idònia ad hoc Fra Simó de Puigcerdà, deixeble seu *olim* i menoret d'aquell convent, i el rei demana al Guardià que a tal efecte l'enviï aviat a Tunis, i que abans d'emprendre viatge passi per la cort i es vegi amb ell per lliurar-li les lletres oportunes.

En el setembre següent fineix a Tunis un *Liber de inventione maior* i un altre *L. de agentia maiore*, registrats pels germans doctors Carreras i Artau, amb els nombres 67 i 172 del seu catàleg (T. I, pàgs. 285-329).

Fra Simó de Puigcerdà, probablement ja entrat el mes d'octubre, es veu amb el rei, el qual, el dia 29 des de Barcelona, escriu al P. Provincial dels Menorets d'Aragó, Fra Romeu Ortig innovant-li que R.L. des que és a Tunis, ha escrit quinze llibres (treball que acusa una estació allà d'una quinzena de mesos almenys) disputant amb els sarraïns, i que demana Fra Simó per posar-los en llatí. Que vist Fra Simó, aquest l'havia pregat que li obtengués llicència del P. Ministre i àdhuc manament d'obediència per a fer el viatge. Per això demana el rei al ministre provincial que escrigui lletra especial a Fra Simó i la trameti al rei pel correu portador donant-li la llicència i el manament d'obediència esmentats. I encara que escrigui (i trameti la carta al rei) al guardià del convent dels Menorets de Tunis que no embarguin ni distreguin Fra Simó del treball que té encomanat.

Sorpren una mica aquest convent de Menorets a Tunis, on probablement faria hostal o posada R.L. el Mestre durant aquest llarg sojorn allà.

L'interès urgent del rei per ² aquest negoci ens fa creure que Fra Simó no trigaria a partir, i que a primeria de novembre es reuniria amb el Mestre i es posaria en feina.

No romania ociosa l'activitat frontal de R.L. Durant el mes de Desembre escriu a Tunis el *L. de bono et malo*, i el *L. de maiori fine intellectus amoris et honoris* dedicat "ad alcadium episcopum tunici" i el *L. de Deo et mundo*, l'explicít del qual diu: "Finivit Raymundus hunc Librum Tunicii mense decembris, anno 1315" (Apud. Carreras i Artau, t. I, p. 255, n. 62). Aquestes tres obretes finides en un sol i mateix mes, fan creure que aquest estaria a les acaballes i a punt de començar al gener següent i la tasca de R. Lull durant els 15 o 16 mesos que romangué a Tunis (d'agost o setembre 1314 a desembre 1315) l'elevaria a una vintena de tractadets o almenys a 18, si dues de les registrades pels Carreras i Artau no són més que extractes.

Aquest fou el fruit de les seves disputes i controvèrsies amb els savis sarraïns de Tunis, especialment amb el Kadi de la Ciutat, al qui dedicà almenys dues de les obretes, una en el juliol i altra [en el] desembre com hem fet notar, a la meitat i a la darrerria, en capteniment de disputa noble, sàvia, reposada, cortesa i atentíssima sense cridòries ni vociferacions, que si qualche pic en tengué, era més jove i molt menys desenganat.

Aquí s'estronquen les notícies. Fra Simó podria haver treballat uns dos mesos al costat del Mestre.³ Acabà la feina? Aquest Lull no l'acabava mai. Acabà la força? Toca en sort al deixeble recullir el cos gastat del Mestre, retornar-lo a la mare pàtria i al solar d'origen? Sembla cosa lògica, humana i caritativa. Qui sap si amb una nau de genovesos passà de Tunis a Mallorca, ja entrat el gener següent. Del que no hi ha dubte és que passà d'aquest món, dins breu temps, potser dins el febrer o març, mesos darrers i finals de l'any 1315, de mort natural, car res no indica violència.

No tenim dubte que morí a Mallorca i fou soterrat en el convent de St. Francesc. En fa testimoni el mateix Eymeric i els menorets moradors del convent. Una tomba és presumpció que les despulles que guarda pertanyen a persona que finia sos dies en aquell lloc, a menys que hi haja prova contrària.

Aquí s'estronquen les notícies i s'esfuma la figura de R.L. com si la seva mort hagués passada desapercibuda o com si es tractàs d'un qual-sevol, fins que una setantena d'anys després, l'Eymeric ens dirà que morí a Mallorca (Ciutat) i fou soterrat en el convent de Sant Francesc.

² Idem., "en".

³ Idem., "de R.L."

L'any 1606, amb vistes, sembla, al procés de canonització que s'instruí l'any 1612, es féu treure còpia autèntica d'un document molt vell, "en part imperfet o faltat per molta vellesa tant per arnes com encare per estar les lletres molt orbades" (Custurer, pàg. 62, nota marginal) on consta: "Admirable cosa del Illuminat Mestre Ramon Lull. En la fi del any 1314 transfretà a Bugia e en l'any 1315 fonch lo dit Mestre Ramon *apedregat* en Bugia e ab una nau de Genovesos embarcat... e quant foren en les mars de Cabrera donà la anima seva a Deu (el) dia dels gloriosos Pere e Pau Apostols a XXVIII de juny e per molt manifest a grans miracles que feia nol soterraren en la sepultura de son Pare y mare" sinó que "estimant que seria *prest* canonizat encomenaren lo als frares menors dins una caixa de fusta e mes dins la sacristia" "e après per passament de temps se ha pres foch en dita sacristia" (no diu quan) "i ho cremà tot, salvantse miraculosament el cos del Mestre, el qual fou posat dins una tomba de pedra devall la trona, així com estava envelopat, ab lo alguasir, tot ple de sanch. Frare Joan Girard escriptor del present Memorial".⁴ El document no porta lloc ni data, ni diu quan ni com es féu la traslació: el llenguatge i la grafia ens semblen més del XVIIè. s. que del XVè. i el contingut pura fantasia, però que ens pot revelar l'existència d'una tradició almenys que el cos de R.L. es guardava en Sant Francesc.

N'Eymeric, citat per Mn. J. Tarré ("Los códices Iulianos de la Biblioteca Nacional de París", AST 14, 1941, p. 61, nota 12) en el *Dialogus*, diu ben clarament a darrerria del XIV, que R.L. morí a Mallorca (Ciutat) i rebé sepultura en el convent de Sant Francesc. El mestre Dr. J. Llobet, lullista fou qui en la primera meitat del XV fomentà i encobrí la traslació en 1448, de les despulles del Mestre des de la trona al lloc on estan ara, tot i que el sepulcre⁵ no estava fet encara (notícies preses del P. Custurer). De tot això resulta net que el cos de R.L. fou soterrat en St. Francesc, i doncs morí a Mallorca ja que és cosa sabuda i viscuda que els morts⁶ són soterrats en el lloc on moren mentre no hi haja prova contrària. No morí doncs R.L. a Bugia, ni a Tunis, ni a Cabrera, i qualsevol afirmació que s'alegui en algun d'aquests sentits si no va acompanyada de prova ferma i sèria la negam gratuïtament. (Segueix el text de n'Eymeric):

"Raymundus Lullus Maioricam unde taxerat originem, rediit, librum

⁴ Es tracta del *Memorial* de Fra Joan Ginard (no Girart), que Galmés ja citava al seu primer text sobre Ramon Llull (*Descripció de l'arribada y entrega del cadavre del B. Ramon Lull*, 1899).

⁵ Hi ha un incís il·legible.

⁶ A sobre, "defunts".

de Plactu edidit (1295?) [...] post defunctus in Conventu Fratrum Minorum Maioricarum est sepultus, erat enim de Tertia Regula Beati Francisci" (Pres del P. Caldentey, *Floreillas Lullianas*).

"En l'any de nostro senyor MCCCXV finà sos dies mestra Ramon llull en la Ciutat de Mallorca segons es stat atrobat en hun libre molt antich en lo peu del demunt dit libre o tractat apellat de consolació dermita. Deo gracias amen." (Ms. Additional 16132 del British Museum).

De què morí Ramon Lull? Fins ara només tenim indicis de mort natural produïda per vellor.⁷

A les acaballes del XVè. s. començà a córrer la nova⁸ que era mort màrtir, però fins aleshores durant uns 150 anys almenys, ningú, ni amics ni enemics, no tengué notícia ni conegué el fet,⁹ com ho prova a bastament el fet que durant tot aquell temps, uns 150 anys, no trobam ni una menció, ni cap al·lusió, ni un lleu vestigi ni reminiscència de cap mena. Trobam, però, vestigis de mort natural.¹⁰

Cap notícia tenim de font coetània ni fidedigna. Sembla que el fet no fou espectacular, i que passat el dol de la sang, de la religió i de la ciutat, romangué el record de la mort de R.L. com el d'una cosa sense transcendència, tot i que la seva personalitat¹¹ de savi i de sant creixia i s'expandia ràpidament per tot el domini català-aragonès.¹² De bona hora tengué deixebles: devots qui es gloriaven de seguir el seu mestratge de saviesa i santedat, proclamant-lo Mestre en l'Escola i Doctor en l'Altar. També d'hora tingué impugnadors i adversaris irreductibles qui el titllaren d'errat en la fe i d'heretge en la ciència i de prescrit en l'Infern. Aquestes disputes nades, sembla, devers la meitat del XIVè. s. s'agreujaren fantàsticament durant tot el temps de l'inquisidor aragonès Fr. Nicolau Eymeric (1399) i es perllongaren, perduda¹³ virulència, almenys mig segle encara. Però en tota aquesta lluita de més de 150 anys no trobam ni uns ni altres, ni amics ni adversaris, cap al·lusió ni menció ni vestigi ni remi-

⁷ Fragment ratllat, però llegible, que diu: "Els coterrenys que veieren la seva mort no notaren res anormal ni extraordinari, ni res extraordinari ni anormal romangué registrat en els anals i cròniques de la Ciutat. Amb tot, R.L. era un savi i un sant, i tots dos caïres eren foguers. De bona hora sorgiren deixebles i devots."

⁸ A sobre, "especia".

⁹ Idem., "la nova".

¹⁰ Afegit al dors que sembla anar fora del text: "Ms. Dominicà. *L. d'intenció*. Sumari i Taula al Vè del fol anterior (f. 94v) al 95, on comença el text, diu així: «Aquest libre qui après se segueyx es de primera e segona intenció, lo qual feu maestre Ramon (Lull) de Mallorques...» Després hi ha un altre incís sense punt d'origen aparent, que diu: "Emperò tot i que tals càrrecs sense que els seus partidaris haurien mancat de base."

¹¹ A sobre, "fama".

¹² Idem., "d'Aragó".

¹³ Idem., "remisa".

niscència de mort martirial i cruenta, sinó un silenci revelador de normalitat ordinària. Ni podia esser altrament. Els qui encetaren les lluites sabien prou que tenien d'espectadors dotzenes de persones que ho eren estades de la mort real, mai els podia ocórrer prendre per martiri una mort natural, ni per mort natural una mort violenta, i prova que no passà res d'això és el fet que els lullistes no oposaren mai el fet del martiri a la titlla d'heretge, i bé sabien amics i adversaris que el vessament final de sang per Jesucrist era i és testimoni real i oficial de justícia i santedat (ortodòxia plena) del pacient i que aquest erat in coelo beatus, i no prescrit en infern.

Els lullistes eren els primers desconeixents d'un fet que no era arribat encara a realitat de fantasia, i per tant no podien deixar vestigis del seu coneixement. Per això no és d'admirar la manca absoluta i sistemàtica del qualificatiu de *màrtir* tan profusament usat des del segle XVIè. Veiem-ne exemples.

El ms. 40 de la Biblioteca Provincial de Palma, d'entorn la meitat del XIVè. s. conté varies obres en algunes de les quals l'escrivà o copista afegia mots de glossa, com és ara: "Aquests son los Cent noms de Deu lo; quals Mestre Ramon Lull ha fets" (fol. 85v); "Cobles les quals feu Mestre Ramon Lull sobre la art de l'alquimia" (fol. 86); "Aquest libre qui apres se seguex feu Mestre Ramon Lull lo qual se apeyla libre de consolació d'ermità..." (fol. 83v); "Aquest libre qui apres se segeix es de primera e de segona intencio lo qual feu Mestre Ramon Lull de mallorques" (fol. 94v).

Ms. A (Aguiló, Palma, segle XIV-XV) "Del Consili que ffeu Maestre Ramon Lull malorquí" (fol. 54).

"Aquest es lo desconort que maestre ramon Luyll feu en sa vellesa..." (Dos mss. *Ob. latins 845 i 542* de Vaticana, ambdós del XIVè. s. — V. *Obres*. Vol. XIX, pàg. 219, nota 1).

Aquests mss. són del segle XIV, segona meitat gairebé tots, quan encara era relativament fresca la mort de R.L. i encara vivien dotzenes de persones de la generació que n'havien estat espectadors. Si hi hagués hagut martiri, els lullistes almenys l'hagueren tengut en memòria com a fet històricament fresc, i era de prou relleu i entitat per a tenir-lo en oblit i deixar-lo en silenci. Malgrat tot, ni una sola vegada aquells deixebles lullistes el qualifiquen de *màrtir*, i a fe que l'ocasió hi convidava.

—Seixanta anys després de la mort de R.L., Fr. Nicolau Eymeric com a Inquisidor general del regne d'Aragó, combaté apassionadament la ciència i la santedat lullianes. Al seu dir R.L. era heretge i per tant no podia esser savi (Doctor illuminat) ni sant (in coelis beatus), reconeixent, però, que "iste Raymundus Lull multos sequaces habuit atque

habet hodie (1376), que... lullista... appellantur” i professen i escampaven l'error (12°) “quod Raymundus praedictus est in coelis beatus et pro toti habendus a suis sectatoribus et nominandus”. Així ve a reconèixer que els lullistes del seu temps li tributaven culte litúrgic. No és estrany, doncs, que l'Eymeric impugni la *il·lustració divina*, ja que el motejava d'heterodox, però no s'explicaria el silenci sobre la mort martirial si aquesta fos un fet històric, primer, perquè encara vivien persones de la generació que l'havia presenciada; 2on., perquè els lullistes li haurien retret el martiri com a testimoni real i oficial de justícia i santedat (ortodòxia plena) del pacient.

En el s. XVè. i potser ja en el XIVè. R.L. tenia ofici i missa en honor seu, però no de *màrtir* sinó de *doctor*. En el ms. n.º 11.553 (abans I i 171 de la Biblioteca Nacional de Madrid, fol. 128, que era estat del Marquès de Santillana), hi ha dues antífones amb versets i entremig una *oratio ad beatum Raymundum* del tenor següent: (transcripció literal) Apud *Obres* Vol-XX pàg. 313, nota 3. El P. Custurer (*Disertaciones*, pàg. 116, n. 57, proque finem) transcriu la deposició de Fr. Andreu Ballester de St. Francesc, diu que havia vist celebrar missa «en lo altar i capella on està lo seu sant cos que cada missa pregaria del dit Martir (R.L.) en la qual la Epístola era (Sap. VII, 7 sq.) “Optavi et doctus est mihi sensus”, y lo Evangeli era: “Quomodo hic litteras scit cum non didicerit” (Joan VII, 15) y les oracions propies...» Sembla que era impresa a València. Cal notar que l'epístola assignada a la missa del místic *doctor* R.L. és la mateixa que modernament s'assignà a la mística *doctora* Teresa de Jesús, ningun d'ells màrtir. Plau trobar coincidències a tanta distància de temps, reveladores d'un denominador comú, que no era pas el del martiri.

Més expressiu encara és l'Evangeli adoptat “Com aquest sab de lletra no havent-ne apres?” (Joan VII, 15). Sembla talment fet a posta per enaltir la saviesa d'un il·luminat. Aquest passatge humanament parlant seria imprompi d'un màrtir tant com escaient a un doctor.

Ja hem vist que l'escriptura molt vella i arnada autenticada en l'any 1606 donava notícia fins aleshores ignorada, d'haver estat soterrat el cos de R.L. en la sagristia de Sant Francesc i digué (a causa d'un incendi molt meravellós, no registrat pels autors coetanis ni calendat per ningú) traslladat a una tomba davall la trona, on estigué fins a 1448 que fou traslladat altre pic a la capella on hi ha l'actual sepulcre. A la tomba sota la trona hi havia diuen el següent epitafi:

“Raymundi Lulli (cuius) pia dogmata nulli sunt odiosa viro, iacet hic in marmore miro Hic M.C.C.C. cum P. coepit sine sensibus esse.”

Aquesta data s'interpreta llegint solament les majúscules, així: MCCCCP, donant a la P, quinzena lletra de l'alfabet, el nombre¹⁴ de 15. L'epitafi no diu, doncs, ni on morí, ni dia i mes en què morí, ni de què morí, cosa que bé es comprèn en casos ordinaris i normals, però absurdament inexplicable en un cas de martiri que no es podria haver oblidat a la seva ciutat entre els seus devots, a un centenar d'anys d'haver ocorregut i tributant-li culte litúrgic anyal. El P. Custurer així mateix hi troba a manca el mot *beato*, però no en feia gran cabal perquè les generacions d'aquells temps no eren tan primmirades com les posteriors, i en cita casos similars.

En 1449 el mestre Joan Llobet, home de polida formació científica i de fina percepció estètica, obrí escola de lullisme a Mallorca amb privilegi del Rei i posà gran cura en honrar i exaltar la persona de R.L. Lliurant amb afany i profit als treballs d'ensenyament, concebé l'obra del sepulcre, monument que avui admiram a St. Francesc a Palma, segons projecte original propi seu, i a la seva execució dedicà lleures, activitats i pecúnies amb una enamorada, duent ell personalment de la direcció de les obres, fins a la mort ocorreguda en 1460. Deixant el cos inferior del sepulcre talment com està avui (provisòriament acabat), (Vegi's la descripció del monument en Custurer, Quadrado, etc.). Ni en la part dirigida per Llobet ni en la que després feren construir els Jurats del Regne, no hi ha res que faça ni una mica d'allusió ni desveli una mica de reminiscència del martiri, com reconeix el P. Custurer somniant-lo ara en el drap *vermell* de les armes del Regne, ara en un emblema que manca o està trencat i potser seria una palma.

El canonge de Girona, qui després fou mestre d'Escola lulliana de Barcelona Gabriel Desclapes, ponderant el zel i mèrits del mestre difunt Joan Llobet, diu així: (24 maig 1460) "Totes ses obres dirigia a fi de aumentar y honrar la doctrina del Benaventurat Ramon Lull com a fael dexeble seu... Edificà acabadament aquella magnífica capella en la qual pogués estar transferit lo Reverenciabile cos del ya dit felicissimo Mestre Ramon Lull", etc. (P. Custurer, *Disertaciones*, p. 11, n. 5).

Em sembla que si hagués tenguda notícia que era mort màrtir no ho hauria deixat passar en silenci. El P. Custurer, en les pp. 44-45 parla de "atestacion impresa aunque no autentica pero sacada de la que en forma autentica dió el Arxivero Real de Barcelona a tres de Setiembre del año mil quatrocientos ochenta y" (6 u 8) a on és qualificat dues vegades de "Santo Dotor y Maestro Raimundo Lullio", però no de *màrtir*.

¹⁴ Idem., "valor".

Els Jurats del Regne de 1487, en el seu testament administratiu o instruccions a llurs successors en deien: "Per fer lo honor que es pertany al cors de aquell venerable e de santa vida Mestre Ramon Lull, havem deliberat se fassa una tomba de alabaustre en la Esglesia de Sant Francesch haont estiga aquella Reverent ossa" Custurer, p. 72, n. 40.

Els Jurats de 1492 diuen a llurs successors: "Lo honor en Joan Vicens tenia carrec per nostres predecessors de fer una capella ab una tomba dedins aquella haon estigués lo cos del Reverent e Benaventurat Mestre Ramon Lull, lo qual a be que la ossa sia trasladada, e lo cos o ossa estiga en segur, empero la obra no s'es tota acabada segons mostra lo principi de aquella, e la traçe que te lo dit Joan Vicens. Demanantvos de gracia degau oir lo dit Joan Vicens informarvos ha de totes coses, per que la obre de tant singular home com es estat Mestre Ramon sia acabada ab totes perfeccions" (Custurer, *Ib.* pp. 73-74, n. 42).

Pel que hem vist fins ara sembla que quan s'inaugurà el sepulcre on jauen ara les despulles de R.L. —més de 175 anys després de la mort— ningú no havia tengut notícia de martiri del¹⁵ Mestre. (Les notícies que en tenim ara totes ens són arribades posteriorment, entre la darrera desena del XIVè. s. i a les primeres del XVè., com veurem per via indirecta o de segona mà, no sempre de font prou pura ni prou coneguda, i qualche pic ignorada i tot).

Ni en el terç de segle anterior a l'Eymeric ni en temps d'aquest († 1399), perllongat fins a les calmes de la sentència definitiva (1419), ni en l'època del mestre Llobet autor del projecte del sepulcre, ni en els darrers anys quan els Jurats urgien l'acabament de l'obra, no trobam ni un indici ni un vestigi, ni una al·lusió ni una reminiscència que pugui evocar o suggerir la idea de martiri: més tost se'n troben que¹⁶ pressuposen no haver existit. Si a això afegim la manca total d'emblemes o indicis martirials en la fàbrica del sepulcre, creim que aquest¹⁷ conjunt de dades tot i negatives formen tanmateix una base¹⁸ prou ferma per estrebar-hi l'afirmació que R.L. no morí màrtir sinó que hi esdevingué (*inventus est*) posteriorment per art... d'alquímia-historigràfica.

No és que pretengui provar la inexistència del martiri: un fet inexistent,¹⁹ i passi la paradoxa, és *no-res* (*non ens*) i no-res no pot fer mai base ni àdhuc baseta a res i per tant és *improbable* per natura. La prova pertoca al qui aferma, i en el nostre cas, als 450 anys de la *invenció*, el mar-

¹⁵ Idem., "patit pel".

¹⁶ Idem., "que el".

¹⁷ Idem., "tot el".

¹⁸ Idem., "fiter".

¹⁹ Idem., a llapis, "in fieri".

tiri de R.L. roman improvat. Així ho diu de fet la sola Autoritat qui ho pot dir, l'Església Catòlica, resistint sempre a la canonització per martiri cruent i vessament final de sang, a pesar de l'interès i pressió de la Cort d'Espanya en temps de màxima preponderància política religiosa i militar.

[ANOTACIONS DE L'AUTOR QUE ACOMPANYEN EL MANUSCRIT DEL TEXT]

Carreras i Artau.

N.º 170 — *De percitate Déu* [*De perseitate Dei*] - Messina, abril, 1314.

171 — *De civitate mundi* - Messina, maig, 1314.

Rubió i Lluch; Documents etc.

" " LIV — Jaume II recomana R. Lull al pintor Joan Gil torsimany del rei de Tunis: de Lleida, de novembre 1314.

LV — Jaume II, des de Lleida escriu, el 4 novembre 1314 al rei de Tunis "Rey fem vos saber que havem entes que en Ramon Luil natural nostre, es en la vostra ciutat de Tunij en la qual li plau habitar et estar...".

LVI — Jaume II, de Lleida estant, escriu a R.L. que en responsió a la carta d'ell "quan nobis novitas transmisisti", l'ha recomanat al rei de Tunis. Data a Lleida, 5 de novembre de 1314.

178 — *Liber de Deo et de suis propriis qualitatibus*: finivit Raymundus istum librum in civitate Tunici anno MCCCXV (*sic*) incarnationis domini nostri Iesu Christi. (Pareja Fernández, *El manuscrito lulliano Torcaz I*. La Laguna de Tenerife, 1949.)

" " 215 *Ars consilii*. Tunis, juliol, 1315.

LVIII — Barcelona, 5 agost, 1315.

Jaume II escriu al Guardià dels menorets de Lleida que sap per una lletra de R.L. que disputant amb els sarraïns a Tunis *Ubi presens est*, ha escrit alguns llibres, entre ells una *Ars consilii* (quan nunc facit) i el prega li enviïn fra Simó de Puigcerdà per posar-los en llatí i que hi vagi aviat i abans de partir que es veja amb ell (el rei) per lliurar-li lletres oportunes.

N.º 67 — *De inventione maiore* - Tunis, setembre, 1315.

- ” ” 172 — *De agencia majore* - Tunis, setembre, 1315.
 LIX — Barcelona, 29 octubre 1315 — El rei demana a Romeu Ortiz, Ministre dels menorets en la província d'Aragó que R. Lull des que és a Tunis, ha escrit quinze llibres disputant amb els sarraïns i que demana fra Simó de Puigcerdà per posar-los en llatí. Que ell (el rei) havia vist fra Simó, el qual li havia pregat que li obtingués del P. Ministre llicència i àdhuc manament d'obediència per a fer el viatge. Per això demana el rei al ministre provincial que envii lletra especial a fra Simó i la trameti al rei pel correu particular, donant-li la llicència i el manament d'obediència esmentats. I encara, que escriga (i trameta la carta al rei) al guardià del convent dels Menorets a Tunis que no impedeixen ni distreguen fra Simó del treball per què hi va.

N.º 68 — *De bono et malo* - Tunis, desembre, 1315.

- ” ” 174 — *De maiori fine intellectus amoris et honoris, dedicata ad alcaldiun episcopum Tunici*. Finit a Tunis en desembre de 1315.
 ” ” 175 — *De fide catholico contra sarracenos* - Tunis, desembre, 1315. (És un extracte?)
 ” ” 173 — *De Deo et mundo* - “Finivit Raymundus hunc librum Tunicii mense decembris anno 1315” (Cfr. Carreras i Artau, T. I, pàgina 255, n. 62).